

פרק שיג - לפרשת בראשית

דרך ארץ קדמה לתורה

[א] קִשְׁתְּשָׁכָל הטוב שורה על מי שהוא בעל מידות טובות, וְשָׁלֵם בדרך ארץ, ורודף אחר אהבה ושלוש עם בני אדם, אין מה שיפריע לה לנשמה של אדם זה לחזור אל כור מחצבתה - אל מתחת לכסא הכבוד שהוא מקור הנפשות. אבל כשהאדם מרגיל עצמו למידות לא טובות ואינו נוהג בדרך ארץ, או אינו רוצה להתעסק במידות אלה, ואפילו אם למד בכוחות עצמו תורה, מידותיו הרעות מונעות ממנו להיות שלם, ובמצב נפשי זה אינו יכול לעבוד את האל יתברך כפי שהתורה מצווה אותו. ועל זה אמרו רבותינו (אבות ג, יז): "אם אין דְּרֹךְ אֶרֶץ - אין תוֹרָה". כלומר, אינו יכול להיות שלם בתורה ובמצוות המעשיות, משום שהתורה והמצוות הם לתכלית ישוב בני האדם ושלוותם. והוא דומה למי שזרע זרעים טובים בשדה של אדמה גרועה, שהצומח ממנו אינו טוב. נמצא, שידיעת דרך ארץ ויושר המידות מדריכה את האדם להיות שלם בתורתו. ועל זה אמרו רבותינו (ברכות סג, א): **דרש בר קפרא: מה היא הפרשה במקרא שכל גופי תורה תלויים בה? דרך ארץ, מניין? שנאמר: "בְּכָל דְּרֹכֶיךָ דָּעָה וְהָיָה יִישׁוּר אַחֲרָיִךְ"** (משלי ג, 1).

בכל הליכותיך ומעשיך שאתה עושה, נהג בדרך ארץ, ואז הוא יישר את דרכיך ללכת בדרכים ישרות. ועל כך הוסיף רבא: שבכלל זה צריך להשתמש גם לדבר עבירה - שגם אז צריך האדם לא לקלקל יותר מדי, כדי שיהיה לו קל לחזור.

שנו רבותינו (ברכות לב, ב): ארבעה דברים צריך האדם להתמיד בהם, בכל כוחו: **א. תורה. ב. מעשים טובים. ג. תפילה. ד. דרך ארץ.** ולכל דבר ראה מן המקרא: לגבי תורה ו**מעשים טובים** - ממה שנאמר: "בְּכָל דְּרֹכֶיךָ דָּעָה וְהָיָה יִישׁוּר אַחֲרָיִךְ", **לשמר לעשות ככל התורה**, אֲשֶׁר

צִוָּה מֹשֶׁה עֲבָדִי, אֶל תְּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמָאל, לִמְעַן תִּשְׁכַּל בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךָ" (יהושע א, ז). ומסבירים: **"לשמר"** - הוא לימוד תורה. **ב. "לעשות"** - מעשים טובים. **הנה "חזק"** - בתורה, **"ואמץ"** - במעשים טובים. **ג. תפילה**, שנאמר (תהילים כ"ז): לדוד ה' אורי וישעי ממי אירא: **"קנה אֵל ה' תִּזְק וְיִאֲמָץ לָךְ, וְקִנְיָה אֵל ה' "**, שאם אדם לא נענה בתפילתו בפעם הראשונה, יחזור ויתפלל עד שיענה (תהילים כז, יד). **ד. דרך ארץ**, זו היא ארץ ישראל, שנאמר: **"תִּזְק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עֲמֹנִי, וּבְעַד עָרֵי אֱלֹהֵינוּ, וְה' יַעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּעֵינֵינוּ"** (שמואל ב, יב), חזק אתה ונתחזק כולנו, כדי שאנשים מבני עמנו לא יפלו בשבי או בחרב, וכדי שלא יכבשו אויבנו את ערינו.

[ב] ועוד שנינו בפרק **"הנה קורא"** (ברכות יז, א): שגור היה בפיו של רבי מאיר פתגם זה: למד בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דְּרֹכֶיךָ ולשקוד על דלתי תורתי יום יום. נצור תורתי בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי, שמור פיך מכל חטא וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועוון, ואם תעשה כך אני ה' אהיה עמך בכל מקום ושעה. שגור היה בפיהם של החכמים ביבנה לומר כך: אני הלומד תורה - בְּרִיָּה, וחברי העוסק בעבודה אחרת אף הוא - בְּרִיָּה, לשנינו לב להבין ולהבחין בין טוב לרע (תוספות), אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתי בשדה. אני משכים למלאכתי, אף הוא משכים למלאכתי. וכשם שהוא אינו מתחרה במלאכתי ואינו עוסק בה, כך אני איני מתחרה או עוסק במלאכתי שלו, ואין לי אפוא יתרון עליו. ושם תאמר: אני מרבה לעסוק בתורה והוא ממעיט ולכן מעולה אני ממנו - על כך שנינו: אחד המרבה לעשות ואחד הממעט לעשות, יש שכר לממעט כמו למרבה, ובלבד שיכוון את ליבו לאביו שבשמים בעת מעשהו.

שגור היה בפיו של אביו: לעולם יהא אדם מערים ביראה, שישתמש בכל דרך של חכמה

כדי להגיע ליראת ה' ולמצוות, ויקיים בעצמו: "מַעֲנֶה רַךְ יְשִׁיב חֶמֶה, וְדָבָר עֲצָב יַעֲלֶה אֹף" (משלי טו, א), שיענה לחברו בלשון רכה ובכך לצנן את כעסו, ומדבר דברי שלום עם אחיו ועם קרוביו, ועם כל אדם אפילו עם נכרי בשוק, אף על פי שאינו חשוב לו ואינו מכירו כלל, כדי שעל ידי כך יהא אהוב למעלה בעיני ה' ונחמד למטה בעיני הבריות, ויהיה מקובל על כל הבריות, כמו שנאמר על רבן יוחנן בן זכאי, שמעולם לא הקדים אדם לומר לו שלום, ואפילו אם היה פוגש נכרי בשוק. מכאן אתה למד כמה חשוב דרך ארץ בין בני אדם.

[ג] לעתים חוצה עולמם של חכמים את עם ישראל לשני מחנות - תלמידי החכמים כנגד עמי ארצות. בצד אחד נמצאים אנשי התורה, החכמה והמוסר ובצד השני נמצאים כופרים, בורים ומושחתים. מה קורה כשמדובר באדם שאין בו תורה, אבל יש בו הרבה דרך ארץ? וכשתלמיד חכם לא ממלא אחר הציפיות? על כך בסיפור הבא. שנו רבותינו (ויקרא רבה ט, ג): מעשה ברבי ינאי שהיה מהלך בדרך, בא אדם אחד שנראה נאה ונכבד מאוד במראהו ובלבושו, ונראה לו כתלמיד חכם, חשב רבי ינאי לעצמו: כמה מהנה יהיה לארח תלמיד חכם זה על שולחנו (על זה דרשו רבותינו אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו, ומה הפלא שאנשים מתאכזבים). ואז פונה הוא לאורח ושואל אותו: האם יסכים רבי (טעות שנייה הוא קורא לו רבי על פי מראהו) להתארח אצלנו בבית? אמר לו האורח: כן! משיב לו האורח באדיבות, ואומר: אם זה עושה לך טוב, למה לא. **האם אי הידיעה**

בתורה מצביעה על ריקנות?

הכניסו לתוך ביתו, כיבד אותו במאכל ובשתייה. בחן אותו רבי ינאי את האורח בידיעת המקרא, בידיעת המשנה, ובמדרשי אגדה - ולא מצאו בקי בהם רבי (ינאי מתחיל בשאלותיו מן המקרא, ושוכח להתחיל את הבדיקה מהתחלה ולבדוק אם יש באורח דרך ארץ, שכן דרך ארץ קדמה לתורה (טעותו הראשונה של רבי ינאי אכן

לעולם חוזרת ובמהירות רבה. ההסתכלות השגויה, המסיקה מסקנות מן הקנקן, היא כפולה ומכופלת. רבי ינאי טעה לחשוב שהקליפה החיצונית מעידה על פנימיותו של האדם. עד מהרה הוא עומד על טעותו. אך רק לכאורה, שכן בו במקום הוא מבצע שנית את אותה הטעות בדיוק. הוא בוחן את ידיעותיו של האורח בתורה, וכשהוא מגלה שהוא בור בידיעת התורה, הוא טועה לחשוב שאי ידיעה בתורה מצביעה על ריקנות גמורה. בעלי המדרש רומזים שגם הידיעות במקרא, במשנה, ובתלמוד וכו' אינם אלא קליפה. ידיעת התורה הינה לבוש חיצוני בלבד כל עוד אין בתוכה דרך ארץ).

חשב רבי ינאי לסיים מהר את הסעודה המשעממת והזמין את אורחו לברך ברכת המזון. אמר לו רבי ינאי: קח את כוס היין וברך לנו ברכת המזון. אמר לו האורח: יברך ינאי בביתו (האורח לא קורא לינאי בתואר רבי). מהתשובה המתחמקת הסיק רבי ינאי שאף את נוסח הברכה אין הוא יודע לומר. הבין רבי ינאי כי בור גמור סועד על שולחנו ומכלה את ממונו והצטער בלבו על שנתן מפתו לעם הארץ. ביקש רבי ינאי לרדת לרמת שיחה נמוכה ביותר האפשרית עם אדם שאין בו תורה ואף אינו כלי מחזיק ברכה, האם מסוגל הוא לחזור אחרי דבריו? כל כך זעם רבי ינאי על שהכניס לתוך ביתו אדם זה, שאין תוכו כברו: אמר לו רבי ינאי: האם יסכים אדוני לברך ולומר אחריי מה שאני אומר? אמר לו: כן. אמר לו: אכל הכלב את לחמו של ינאי, קם האיש ותפס את רבי ינאי בדש חולצתו, ואמר לו ירושתי אצלך ואתה מונע אותה ממני. אמר לו רבי ינאי: ומהי הירושה שעליה אתה מדבר שהיא שלך ואשר נמצאת היא אצלי? אמר לו: פעם אחת עברתי על יד בית מדרש של תינוקות, ושמעתי את התינוקות אומרים את הפסוק הבא: "תוֹכָה צָנָה לָנוּ מִשָּׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלָת יַעֲקֹב" (דברים לג, ד). "קהלת ינאי" לא אמר הכתוב, אלא "יעקב". בא לומר: התורה היא ירושתו של כל עם ישראל, ואתה שידוע אותה

והדרשו רבותינו על המילה "דרך" - הדרך אל התורה. "עץ חיים" - זו דרך ארץ, שכבר ניתן לו לאדם הראשון לשמור דרך ארץ זו. "החיים" - זו התורה עצמה, שלא נתנה אלא בזמנה, במעמד הר סיני.

[ד] אמר רב הונא (מכות י, ב): מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים אנו למדים שבדרך שאדם רוצה ללכת בה - בדרך זו מוליכים אותו ומסייעים לו. ועל כך הביאו רבותינו סמך מן המקרא: **סמך מן התורה** - שאמר ה' תחילה לבלעם: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל בָּלַעַם, לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם, לֹא תֵאָר אֶת הָעָם, כִּי בְרוּךְ הוּא" (במדבר כב, יב) - עם שרי בלק. ולאחר מכן בפעם השנייה כאשר הראה בלעם שהוא מאוד רוצה ללכת, נאמר: "וַיֹּאבֵד אֱלֹהִים אֶל בָּלַעַם לֵלֵךְ, וַיֹּאמֶר לוֹ אִם לֵקְרָא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים, קוּם לֵךְ אִתָּם, וְאֵף אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי אֹלֶיךָ אֲתוֹ תַעֲשֶׂה" (במדבר כב, כ). **סמך מן הנביאים** - שאמר הנביא ישעיה: "פֹּה אָמַר ה', אֲאֵלֶּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל, אָנִי ה' אֱלֹהֶיךָ מְלִמְדֶּךָ לְהוֹעִיל, מְדַרְכֶּךָ בְּדֶרֶךְ תִּלְוָה" (ישעיה מח, יז).

כלומר, בדרך שהאדם בחר ללכת בה, בדרך זו ידריכוהו מן השמים. **סמך מן הכתובים** - שנאמר: "אִם לֵלְצִים הוּא יִלְיֹץ, וְלַעֲנָוִים יִתֵּן תֵּן" (משלי ג, לד). בא לומר, שאם רוצה אדם ללכת בדרך ליצנות עוזרים לו מן השמים להיות לץ, ולא לה להיות שרוצים להיות ענווים נותן חן.

ולמדנו במשנה (מועד א' שקלים פרק ג' משנה ב'): חייב אדם לצאת ידי חובתו כלפי היושב במרומים וכלפי הבריות, שנאמר (במדבר לב, כב): "וַיִּבְרָכְךָ הָאֱרֶץ לִפְנֵי ה' וְאַחַר תֵּשְׁבוּ, וְהִייתֶם נְקִיִּם מִה' וּמִיִּשְׂרָאֵל, וְהִיטָה הָאֱרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לְאֶחָה לִפְנֵי ה' ", ואומר (משלי ג, ד): "וּמִצָּא חֵן וְשִׁכָּל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם" - הן כלפי הבריות והן כלפי היושב במרומים, שאם הבריות חושדים בו שהוא עשה עוול, עליו להסביר זאת לציבור ולספר את האמת, ולומר להם שהם טועים,

מונע אותה ממני, ועוד קורא לי כלב, כאילו אין לי חלק בה. רבי ינאי שומע שותק, ומתפייס עם האורח. אמר לו: למה זכית לאכול על שולחני, האם עשית מעשה טוב בחייך? אמר לו: מימיי לא הלכתי לספר לאיש שדברו עליו לשון הרע. ולא שמעתי שניים שרבים ביניהם בדברים קשים זה עם זה ולא עשיתי שלום ביניהם. למשמע דרכי חסידותו של האורח נבוכ רבי ינאי מהתנהגותו הקודמת עוד יותר, ומדרכי התשובה הוא מביע את חרטתו ומתוודה בקול: 'כל כך הרבה דרך ארץ יש בך, ואני בטיפשותי קראתי לך כלב! קרא רבי ינאי עליו את הכתוב: "זִבְחַת תוֹדָה יִכְבְּדֶנִי" - מי שזוכה לה' קרבן תודה מכבד את הקב"ה. וְשֵׁם דְּרָכָךְ אֶרְאֶנּוּ בְּיָשָׁע אֱלֹהִים" (תהילים נ, כג) - אבל זה השם את דרכו לנגד עיניו למען ילך בדרך הנכונה, לו אָכָא, לו אתן את ישעי. אמר רבי יהושע בן לוי: כל הזוכה את יצרו ומתוודה עליו, מעלה עליו הכתוב כאילו כיבד את הקב"ה בשני עולמות העולם הזה והעולם הבא, שנאמר: "זִבְחַת תוֹדָה יִכְבְּדֶנִי. יִכְבְּדֶנִי אֵין כְּתוּב אֵלָּא יִכְבְּדֶנִי" (סנהדרין מז).

כלומר מה שרצה רבי ינאי לומר מי שמווד ומתכנן את דרכיו הוא יקר יותר בעיני ה'. אמר רבי שמואל בר נחמני: עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ לתורה, שהרי התורה לא ניתנה אלא כעבור עשרים וששה דורות מבריאת העולם. כיצד? עשרה דורות מאדם עד נח. ועוד עשרה דורות מנח ועד אברהם. ועוד שישה דורות - מאברהם ועד משה בן עמרם (אברהם הוליד את יצחק. יצחק את יעקב. יעקב את לוי. לוי את קהת. קהת את עמרם. עמרם את משה). ואיזה דרך ארץ ניתן לאדם הראשון, שנאמר: "וַיִּגְרֶשׁ אֶת הָאָדָם, וַיִּשְׁפֹּן מִקֶּדֶם לְנֹחַ עֵדֶן אֶת הַפָּרָדִים, וְאֶת לֶחֶט הַחֲבִיב הַמְּתַהַפֶּקֶת, לִשְׁמֹר אֶת דְּרָכָה עֵץ הַחַיִּים" (בראשית ג, כד). והרי "עץ החיים" היא התורה שנאמר בה: "עץ חיים היא לְמַחְזִיקִים בָּהּ וְתִמְכֶּיךָ מֵאֲשֶׁר" (משלי ג, יח).

ולמדנו במשנה (מועד א' שקלים פרק ג' משנה ב'): חייב אדם לצאת ידי חובתו כלפי היושב במרומים וכלפי הבריות, שנאמר (במדבר לב, כב): "וַיִּבְרָכְךָ הָאֱרֶץ לִפְנֵי ה' וְאַחַר תֵּשְׁבוּ, וְהִייתֶם נְקִיִּם מִה' וּמִיִּשְׂרָאֵל, וְהִיטָה הָאֱרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לְאֶחָה לִפְנֵי ה' ", ואומר (משלי ג, ד): "וּמִצָּא חֵן וְשִׁכָּל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם" - הן כלפי הבריות והן כלפי היושב במרומים, שאם הבריות חושדים בו שהוא עשה עוול, עליו להסביר זאת לציבור ולספר את האמת, ולומר להם שהם טועים,

למדנו מן האמור לעיל שהאדם בוחר לו את הדרך בה הוא רוצה ללכת. ושהקב"ה חפץ באדם שיהיה נקי מכל רבב בעיני בני האדם. ועל כך אמרו רבותינו כי בהתאם למה שמדברים על האדם אחרי מותו, יודעים אנו אם הוא בן העולם הבא. ולמדו את הדבר מהפסוק (ישעיה ל, כא): "וְאֶזְנִיךָ תִּשְׁמָעֶנָּה דְּבַר מֵאֲחֶרֶךָ לֵאמֹר, זֶה הַדֶּקֶד לְכוּ בוֹ, כִּי תִאֱמָינוּ וְכִי תִשְׁמָאִילוּ" - ואזניך תשמענה אל דברי הנביא ההולך כאילו אחריו. שנו רבותינו (שבת קנג, א): שאל רבי אלעזר את רב: מי הוא בן העולם הבא? אמר לו, את הפסוק (ישעיה ל, כא): "וְאֶזְנִיךָ תִּשְׁמָעֶנָּה דְּבַר מֵאֲחֶרֶךָ לֵאמֹר, זֶה הַדֶּקֶד לְכוּ בוֹ, כִּי תִאֱמָינוּ וְכִי תִשְׁמָאִילוּ" - בין שתפנו לימין ובין שתפנו לשמאל. שְׁמִי שהיה שלם בחייו, ההולכים אחר מיטתו אומרים: זה הדרך שהלך בה הצדיק הזה ועל כן לכו בדרכו - בין שתפנו לימין ובין שתפנו לשמאל. רבי חנינא אומר: כל שדעת רבותינו נוחה הימנו, סימן הוא לו שהוא בן העולם הבא (כמו שהובא בפרק ר"ג, ד).

[ה] ועוד שנו רבותינו (שבת פב, א): אמר לו רב הונא לרבה בנו: מה טעם אין אתה הולך לשמוע את רב חסדא שהלכותיו מחודדות? אמר לו: מה יש לי ללכת אליו? שכאשר אני הולך אליו מלמד הוא אותי מוסר ודרך ארץ, שאינם דברי תורה, כגון שאומר: מי שנכנס לבית הכסא לא ישב מיד ולא יתאמץ מְדִי כִי סופו של המעי התחתון תלוי על שלש שיניים, שמא יתאמץ מדי וישמטו השיניים, כלומר השרירים האוחזים אותו, ויבוא אדם לסכנה. אמר לו רב הונא לבנו: הוא עוסק בחיי הבריות, ולא כפי שאתה אומר: בסתם דברים! לכן עליך ללכת אליו וללמוד אצלו.

על כן, כל הרוצה להיות שלם במידותיו (היינו בריא בגופו ובנפשו כדי שיוכל לעבוד את בוראו, רצוי בעיני הבריות, ונקי מהשם יתברך ומישראל) - ילמד מוסר ודרך ארץ, ויאהב כל אדם, ובמיוחד

כדי לנקות את עצמו מכל חשד, כפי שאמרו רבותינו על הפסוק (ברכות לא, א): "וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים עָלַי עֵד מִתִּי תִשְׁתַּפְּרִין" (שמואל א' א, יד)? שחשב עלי את חנה לשיכורה, שהייתה מתפללת כל הזמן בלחש. וכדי שלא יחשוד בה שהיא שיכורה, היא הסבירה לו שהיא בצער על כך שאין לה בנים, ולכן היא מתפללת לה' בלחש. ועל כך הביאו רבותינו ראייה, שחייב אדם לנקות עצמו מכל חשד, ולא יביא את עצמו לידי כך שידברו עליו דברים לא טובים, ומסבירים: **מִן הַתּוֹרָה, מִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַכְּתוּבִים. א.** ראייה **מִן הַתּוֹרָה**, שנאמר (במדבר לב, כב): "וַנִּכְבְּשֶׁה הָעָרִץ לִפְנֵי ה' וְנֶאֱחָר תֵּשְׁבוּ, וְהָיִיתֶם נְקִים מִה' וּמִיִּשְׂרָאֵל". בא לומר, כשם שחייבים אתם להיות נקיים מעוון כלפי ה', כן חייבים אתם להיות נקיים מעוונות כלפי בני ישראל.

ב. ראייה **מִן הַנְּבִיאִים**, שאמרו בני גד ובני ראובן וחצי שבט מנשה בן יוסף, כשחשדו בהם בני ישראל שרצו למרוד כביכול בה' ולהיפרד מעם ישראל בכנותם להם מזבח ממזרח לירדן: "אֵל אֱלֹהִים ה', אֵל אֱלֹהִים ה' הוּא יִדַּע, וַיִּשְׁכָּאֵל הוּא יִדַּע, אִם בְּמֶקֶד וְאִם בְּמַעַל בַּה', אֵל תּוֹשִׁיעֵנו הַיּוֹם הַזֶּה" (יהושע כב, כב), שגם ה' יודע וגם ישראל יודעים שליבנו הוא עם ה' יתברך, והם לא בנו את המזבח בשביל להעלות עליו קורבנות לעבודה זרה חלילה, אלא רק לזַכֵּר את תבנית המזבח שהיה במשכן, כדי ללמד את בניהם. ג. ראייה **מִן הַכְּתוּבִים**, שנאמר: "וּמִצָּא חֵן וְשָׁקַל טוֹב, בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְנָאֵדָם" (משלי ג, ד) - מכאן אנו לומדים שדרכי האדם צריכים להיות כחן, הן בעיני אדם והן בעיני ה'. שאל גמליאל את רבי יוסי בר רבי, איזה פסוק מסביר טוב יותר את ההלכה, שחייב אדם לצאת ידי חובתו הן כלפי הבריות והן כלפי המקום? אמר לו: "וְהָיִיתֶם נְקִיִּים מִ-ה' וּמִיִּשְׂרָאֵל" שכן ממנו מבואר, שלא די שצריך למצוא חן ושכל טוב בעיני אלוהים ואדם, אלא שצריך גם להיזהר שלא יעלה על דעת איש לחשוד בו.

בתורה - ואפילו אם למד בכוחות עצמו תורה, **מונעות לו** - בעדו **מדותיו** הרעות **מלהיות שלם, וגם אינו יכול לעמוד בבריאות נפשו לעבודת האל יתברך** - ובמצב נפשי זה אינו יכול לעבוד את האל יתברך כפי שהתורה מצווה אותנו. **ועל זה אמרו בפרק שלישי ממסכת אבות:** (בזיקין ב' אבות פרק ג' משנה יז) **אם אין דרך ארץ - אין תורה. רוצה לומר, שאינו יכול להיות שלם בתורה ובמצוות המעשיות, אשר הם לישוב בני האדם ושלותם. והוא דומה למי שזרע זרעונים טובים בשדה של זבורית - אדמה גרועה שהצומח ממנו אינו טוב. נמצא, שידעית דרך ארץ וישר המדות מדריך לאדם להיות שלם בתורתו. ועל זה אמרו במסכת ברכות, פרק ה' ה' (ברכות סג, א): דרש בר קפרא: אי זו היא פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה? הוי אומר זה דרך ארץ, שנאמר: "בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחותיו" (משלי ג, ו) - בכל הליכותיך ומעשיך - נהג בדרך ארץ, ואז הוא הקב"ה יישר את דרכיך ללכת בדרכים ישרות. ועל כך הוסיף רבא: שבכלל זה צריך להשתמש גם לדבר עבירה שגם אז צריך לא לקלקל יותר מדי.**

וגרסינו בפרק אין עומדין (ברכות לב, ב): **תנו רבנן: ארבעה דברים צריכים חזוק - ארבעה דברים צריך האדם להתמיד בהם, בכל כוחו, ואלו הן: א. תורה. ב. ומעשים טובים. ג. תפלה. ד. ודרך ארץ.** ולכל דבר ראייה מן המקרא: לגבי תורה ומעשים טובים - ממה שנאמר: "כך תזק ונאמן מאד, לשמר לעשות ככל התורה, אשר צוה משה עבדי, אל תסור ממנו ימין ושמאל, למען תשפיל ככל אשר תלה" (יהושע א, ז). ומסבירים: א. "לשמר" - הוא לימוד תורה. ב. "לעשות" - מעשים טובים. ג. תפילה, שנאמר (תהילים כ"ז): לדוד ה' אורי וישעי ממי אירא: "קנה אל ה' תזק ונאמן לקה, וקנה אל ה' ", שאם אדם לא נענה בתפילתו בפעם הראשונה, יחזור ויתפלל עד שיענה (תהילים כז, יד). ד. דרך ארץ, זו היא ארץ ישראל, שנאמר: "תזק ונתחזק בעד עמנו, ובעד ערכי אליהנו, וה' יעשה הטוב

יאהב את חבריו בני חבורתו. ויהיו חביבים עליו דברי חבריו כדברי עצמו, שזהו הבסיס והשורש לרוב מידות המוסר הכתובים בתורה (במצוות המעשיות) שבין אדם לחברו, הם נכללים בפסוק (ויקרא יט, יח): "לא תקם ולא תטר את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה' ". ודרשו בו רבותינו: כל השנואי עליך לחברך לא תעשה. וזה מה שאמר הלל הזקן לאותו נכרי שביקש ממנו שילמד אותו את כל התורה על רגל אחת: "ואהבת לרעך כמוך", זה כל התורה על רגל אחת, שנו רבותינו (שבת לא, א): מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו שמאי באמת הבניין שבידו, שהיה שמאי בנאי במקצועו. בא אותו גר לפני הלל, גיירו ואמר לו: דעלך סני, לחברך לא תעביד, כלומר מה שעליך שנואי אל תעשה לחברך, זוהי כל התורה כולה, והשאר פירוש הוא, ועכשיו לך ולמד.

לסיכום: מי שרוצה להיות שלם בדרך ארץ ובלימוד תורה: עליו לעסוק בתורה, להיות שלם במידותיו, לאהוב ולרדוף אחר השלום, להיות טוב עם ה' ועם בני האדם, לשמור על טהרת גופו וממונו בעולם הזה, ולעבוד את האל יתברך בכל כוחו, ועל ידי כך יזכה לחיי העולם הבא.

[א] קשהשכל הנאות - הטוב **נאצל** - שורה על מי שהוא בעל מדות טובות, ושלם - ונוהג בדרך ארץ, ורודף אחר אהבה ושלום עם בני אדם, השכל שהוא קנוי ממנו יתברך אין לו מניעות כדי שלא יגיע ויחזור אל המקום אשר נחצב משם - אין מה שיפריע לה לנשמה של אדם זה לחזור אל כור מחצבתה - אל מתחת לכסא הכבוד שהוא מקור הנפשות, שהוא - שהרי הוא השכל הפועל - הוא הפעיל את הנפש, אבל כשהאדם מרגיל עצמו במדות לא טובות, ואינו משיג דברים הנקראים דרך ארץ, או אינו רוצה להתעסק בהם - גם אם באו לידו, אפילו כפי מזגו השיג במשפלות ונהיה עמלו

בְּעֵינָיו" (שמואל ב' יב), חזק אתה ונתחזק כולנו, כדי שאנשים מבני עמנו לא יפלו בשבי או בחרב, וכדי שלא יכבשו אויבנו את ערינו.

[ב] וְגִרְסֵינוּ בַּפֶּרֶק הַזֶּה קוֹרֵא (ברכות יז, א): מְרַגְּלָא בְּפוּמִיָּה דְּרַבִּי מֵאִיר - שגור היה בפיו של רבי מאיר פתגם זה: גָּמַר - לִמַּד בְּכָל לִבְבֵּךְ וְכָל נַפְשֶׁךָ לְדַעַת דְּרָכֵי וְלִשְׁקֹד עַל דְּלִתּוֹתַי - דלתי תורתי יום יום. נִצֵּר תּוֹרָתִי בְּלִבְךָ נֶגֶד עֵינֶיךָ תִּהְיֶה יִרְאַתִּי, שָׁמַר פִּיךָ מִכָּל חַטָּא וְנִטְהַר וְקִדְּשׁ עַצְמְךָ מִכָּל אֲשֵׁמָה וְעוֹן וְאֲנִי - ואם תעשה כך אני ה' אֶהְיֶה עִמָּךְ בְּכָל שְׁעָה וְשַׁעֲהָ.

מְרַגְּלָא בְּפוּמִיָּהוּ דְּרַבְּנָן דִּיבְנֵה - שגור היה בפיהם של החכמים ביבנה לומר כך: אֲנִי הַלּוּמַד תּוֹרָה בְּרִיָּה, וְחִבְרִי - העוסק בעבודה אחרת אף הוא בְּרִיָּה, לשנינו לב להבין ולהבחין בין טוב לרע (תוספות), אֲנִי מְלַאכְתִּי בְּעִיר וְחִבְרִי מְלַאכְתּוֹ בַּשָּׂדֶה. הוא מְשָׁכִים לְמְלַאכְתּוֹ וְאֲנִי מְשָׁכִים לְמְלַאכְתִּי, כָּשֶׁם שֶׁהוּא אֵינוֹ מִתְגַּבֵּר - מתחרה בְּמְלַאכְתִּי ואֵינוֹ עוֹסֵק בָּהּ, כִּף אֵינִי מִתְגַּבֵּר - מתחרה או עוסק בְּמְלַאכְתּוֹ, ואֵין לִי אֲפּוֹא יִתְרוֹן עָלַי. שְׁמָא תֵּאֵמַר: אֲנִי מְרַבֵּה - לעסוק בתורה וְהוּא מִמְעִיט - ולכן מעולה אני ממנו, על כך שְׁנִינּוּ (רש"י ויקרא א, יז): אֶחָד הַמְּרַבֵּה וְאֶחָד הַמִּמְעִיט, וּבְלִבְד שְׂיִכְנוֹן לְבוֹ לְשָׁמַיִם - לאביו שבשמים בעת מעשהו. [פרשת הקורבנות פותחת בקורבנות נדבה, בעולה מן הבקר, מן הצאן, ומן העוף. בכולם נאמר "ריח ניחוח". אומר על כך המדרש: נאמר בעוף ריח ניחוח, ונאמר בבהמה ריח ניחוח, לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוון את לבו לאביו שבשמים (רש"י ויקרא א, יז)].

מְרַגְּלָא בְּפוּמִיָּה דְּאֲבֵי - שגור היה בפיו של אבִי: לְעוֹלָם יִהְיֶה אֲדָם עָרוּם - מערים בִּיְהוָה וּבַעֲנָנָה, שישתמש בכל דרך של חכמה כדי להגיע ליראת ה' ולמצוות, ויקיים בעצמו: וּבְמַעֲנָה רַךְ וּמְשִׁיב חֲמָה, וְדָבָר עֲצִב יַעֲלֶה אֶף" (משלי טו, א) - שיענה לחברו בלשון רכה ובכך לצנן את כעסו, וּמְדַבֵּר דְּבָרִי שְׁלוֹם עִם אָחִיו וְעִם קְרוֹבִיו, וְעִם כָּל אָדָם וְאֶפִּילוֹ עִם גֹּי בָּשׂוּק - אף על פי שאֵינוֹ

חשוב לו ואֵינוֹ מכירו כלל, כְּדֵי שְׂיִהְיֶה - על ידי כך אֶהְיֶה לְמַעַלָּה וְנִחְמַד לְמַשָּׁה - בעיני הבריות. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבּוֹ יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁלֹּא הִקְדִּימוֹ אָדָם - מעולם באמירת שְׁלוֹם, וְאֶפִּילוֹ - לא גֹי בָּשׂוּק - מכאן אתה למד כמה חשוב דרך ארץ בין בני אדם.

[ג] וְגִרְסֵינוּ - בוֹיִקְרָא רַבָּה (פרשה ט, פסקה ג): מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי יִנְאִי שֶׁהָיָה מְהֻלָּךְ בְּדַרְכָּהּ, בָּא אָדָם אֶחָד מְשַׁפֵּעַ בִּיּוֹתֵר - שהיה נאה ונכבד מאוד במראהו ובלבושו, ונראה לו כתלמיד חכם. אָמַר לִיהּ - לוֹ רַבִּי יִנְאִי לֹאִישׁ: מַשְׁגָּח רַבִּי אֵיתִיקַבְּלַת גִּבּוֹן? - האם יסכים אדוני להתארח בביתי? אָמַר לִיהּ - לוֹ: מֵאִי דִּיהֲנִי לָךְ - כן אם זה עושה לך טוב למה לא. הִכְנִיסוֹ לַתּוֹךְ בֵּיתוֹ - כיבד אותו במאכל ובשתייה. בְּדַקּוֹ - בחן אותו רבי ינאי את האורח, בְּמִקְרָא - בידיעת המקרא וְלֹא מִצָּאוֹ בְּקִי בַהֶם, בְּמִשְׁנָה - בידיעת המשנה, וְלֹא מִצָּאוֹ בְּקִי בַהֶם, בְּאַגְדָּה - במדרשי אגדה וְלֹא מִצָּאוֹ בְּקִי בַהֶם. אָמַר לִיהּ - לוֹ רַבִּי יִנְאִי: סַב בְּרִיךְ - קח את כוס היין וברך לנו ברכת המזון. אָמַר לִיהּ - לוֹ הָאֹרַח: יִבְרַךְ יִנְאִי בְּבִיתִיהּ - בביתו. אָמַר לִיהּ - לוֹ רַבִּי יִנְאִי: תִּימָא מַה דְּאֲמִינָא לָךְ - האם תסכים לומר אחריי מה שאני אומר לך? אָמַר לִיהּ: כֵּן. אָמַר לִיהּ - לוֹ רַבִּי יִנְאִי: אֲכַל כִּלְבָּא פִּיתִיהּ דִּינְאִי - אכל הכלב את לחמו של ינאי. קָם תַּפְסִיָּה - קם האיש ותפס את רבי ינאי בדש חולצתו. אָמַר לִיהּ: יְרוּתָתִי גִבּוֹן וְאַתָּה מוֹנֵעַ לִי - ירושתי אצלך ואתה מונע אותה ממני. אָמַר לִיהּ - לוֹ רַבִּי יִנְאִי: וּמַה הִירוּשָׁה שְׁעָלִיה אֵתָּה מְדַבֵּר שְׁהִיא שֶׁלֶךְ וְאִשֶּׁר נִמְצְאָת הִיא אֲצִילִי? חַד זְמַן הָיִינָה עֶבֶר עַל בֵּי מְדֻרְשָׁא - פעם אחת עברתי על יד בית מדרש של תינוקות, וְשִׁמְעִי יִנְקִיָּא אֲמָרִין - ושמעתי את התינוקות אומרים את הפסוק הבא: "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלָת יִעֲקֹב" (דברים לג, ד), 'קְהֵלָת יִנְאִי' אֵין כְּתִיב כָּאן, אֲלֵא יִעֲקֹב - בא לומר: התורה היא ירושת כל עם ישראל ואתה שידוע אותה מונע אותה ממני, ועוד קורא לי כלב, כאילו אין לי חלק בה. אָמַר לִיהּ - לוֹ: לְמָה זְכִיתָ דְּתִיכּוֹל

שְׁאֵדֶם רוּצָה לִילֶךְ בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ -
ומסייעים לו: סמך מן התורה, **דְּכַתִּיב:** "וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תֵאָר אֶת הָעַם
כִּי בָרוּךְ הוּא" (במדבר כב, יב), ולאחר מכן בפעם השנייה
כאשר הראה בלעם שהוא מאוד רוצה ללכת, **וְכַתִּיב -**
שנאמר: "וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם לִילֶךְ וַיֹּאמֶר לוֹ אִם
לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוֹם לֵךְ אִתָּם - עִם שְׂרֵי בִלְקָ.
וְאַף אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אָדָּבֶר אֵלֶיךָ אֲתוֹ תַעֲשֶׂה" (במדבר כב,
ס). סמך מן הַנְּבִיאִים, **דְּכַתִּיב:** "כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' [אֱלֹהֵיךָ] מִלְמַדְךָ לְהוֹעִיל
מִדְרִיכְךָ בְּדֶרֶךְ תִּלְךָ" (ישעיהו מז, יז), כלומר, בדרך
שהאדם בחר ללכת בה - בדרך זו ידריכוהו מן השמים.
סמך מן הַקְּטוּבִים, **דְּכַתִּיב:** "אִם לִלְצִים הוּא
יְלִיצִי, וְלַעֲנוּיִם יִתֵּן חֵן" (משלי ג, לד), בא לומר, שאם
רוצה אדם ללכת בדרך ליצנות עוזרים לו מן השמים
להיות לץ, ולא להא להיות ענווים נותן חן.

וְגִרְסִינוֹ בַּמִּשְׁנָה בְּמַסְכַּת שְׁקָלִים (מועד א' שקלים
פרק ג' משנה ב'): **חֵיב אָדָם לִצְאָת יָדָיו חוֹבַת
הַבְּרִיּוֹת כְּמוֹ שֶׁהוּא חֵיב לִצְאָת יָדָיו שְׁמִים -**
שאם הבריות חושדים בו שהוא עשה עוול, עליו
להסביר זאת לציבור ולספר את האמת, ולומר להם
שהם טועים, כדי לנקות את עצמו מכל חשד, כמו
שאמרו רבותינו (ברכות לא, א): על הפסוק: "וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ
עָלִי עַד מָתִי תִשְׁתַּקְּרִין" (שמואל א' יד)? שחשב עלי את
חנה לשיכורה, שהייתה מתפללת כל הזמן בלחש. וכדי
שלא יחשוד בה שהיא שיכורה, היא הסבירה לו שהיא
בצער על כך שאין לה בנים, ולכן היא מתפללת לה'
בלחש. ועל כן הביאו רבותינו ראייה, שחייב אדם לנקות
עצמו מכל חשד, ולא יביא את עצמו לידי כך שידברו
עליו דברים לא טובים, על ידי כך שיסביר להם, ועל כך
מביאים ראייה מן התורה, מן הַנְּבִיאִים וּמִן
הַקְּטוּבִים. מן התורה, **דְּכַתִּיב:** "וַיִּנְבְּשֶׁה הָאָרֶץ
לִפְנֵי ה' וְאַחֲרַיִם תִּשְׁבּוּ וְהִייתֶם נְקִיִּם מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל
וְהִתְהַלַּךְ הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לְאֶתְנָה לִפְנֵי ה' " (במדבר לב,
כב), בא לומר, כשם שחייבים אתם להיות נקיים מעוון
כלפי ה', כן חייבים אתם להיות נקיים מעוונות כלפי בני
ישראל. מן הַנְּבִיאִים, שאמרו בני גד ובני ראובן
וחצי שבט מנשה בן יוסף, כשחשדו בהם בני ישראל
שרצו למרוד בכיכול בה' ולהיפרד מעם ישראל בבנותם
להם מזבח ממזרח לירדן, **דְּכַתִּיב:** "אֵל אֱלֹהִים ה'

עַל פְּתוּרֵי - למה זכית שתאכל על שולחני, כלומר,
איזה מעשה טוב עשית? **אָמַר לִיה - לו: מִיָּמִי לֹא
שָׁמַעִית מִיָּלָה בִּישָׂא וְחִזְרַתִּיהָ לְמֵאֲרִיה -** מימיי
לא הלכתי לספר לאיש שדברו עליו לשון הרע, וְלֹא
שָׁמַעִית תְּרִין דְּמַתְקָשִׁין דִּין לְדִין וְלֹא יְהִבִּית
שְׁלָמָא בִּינִיהוֹן - ולא שמעתי שניים שְׂרָכִים ביניהם
בדברים קשים זה עם זה ולא עשיתי שלום ביניהם.
אָמַר לִיה - לו רבי ינאי: **כָּל הָדָא דֶּרֶךְ אָרֶץ גִּבְרָה
וּקְרִיתָהּ כִּלְכָּא -** כל דרך ארץ זה מצוי אצלך, ואני
קראתיך כלב! **קְרִי עָלֶיהָ -** קרא רבי ינאי עליו את
הכתוב: "וְשֵׁם דֶּרֶךְ אֲרָאָנוּ בִּישָׁע אֱלֹהִים"
(תהילים נ, כג) - אבל זה השם את דרכו לנגד עיניו למען
ילך בדרך הנכונה - לו אתן את ישעי. אמר רבי יהושע
בן לוי: כל הזוכה את יצרו ומתוודה עליו, מעלה עליו
הכתוב כאילו כיבד את הקב"ה בשני עולמות העולם
הזה והעולם הבא, שנאמר (סנהדרין מג): "זוכה תודה
יכבדני. יכבדני אין כתוב אלא יכבדני. כלומר מי
שמקריב את רצונו לרצון ה' הוא יקר יותר בעיני ה'.
**דָּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי: עֲשָׂרִים וְשֵׁשֶׁה
דּוֹרוֹת קִדְּמָה דֶּרֶךְ אָרֶץ אֶת הַתּוֹרָה -** שהרי
התורה לא ניתנה אלא כעבור עשרים ושישה דורות
מבריא העולם. כיצד? עשרה דורות מאדם עד נח. ועוד
עשרה דורות מנח ועד אברהם. ועוד שישה דורות -
מאברהם ועד משה בן עמרם (משה בן עמרם בן קהת
בן לוי בן יעקב בן יצחק), ואיזה דרך ארץ ניתן לאדם
הראשון? **הָדָא הוּא דְּכַתִּיב -** וזה הוא שאמר הכתוב
(בראשית ג, כד): "וַיִּנְבְּשֶׁה אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁפֹּן מִקֶּדֶם לְגֹן עֵדֶן
אֶת הַקְּרָבִים וְאֶת לֶהֱטֵה הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּקֶת, לְשֹׁמֵר אֶת
דֶּרֶךְ הַחַיִּים", "דֶּרֶךְ" - **זו דֶּרֶךְ אָרֶץ.**
"הַחַיִּים" - זו תּוֹרָה, שנאמר בה: "עַץ חַיִּים הִיא
לְמַתְּוִיקִים בָּהּ וְתִמְקִיָּה מֵאֲשֶׁר" (משלי ג, יח). ודרשו על
המילה "דרך" - הדרך אל התורה. זו דרך ארץ, שכבר
אז ניתן לו לאדם הראשון לשמור דרך ארץ זו. "החיים"
- זו התורה עצמה, שלא נתנה אלא בזמנה, במעמד הר
סיני.

**[ד] וְגִרְסִינוֹ בְּמַסְכַּת מְכוֹת, פֶּרֶק אֱלוֹ הֵן
הַגּוֹלִין (מכות י, ב): אָמַר רַב הוּנָא וְאִמְרֵי לֵה -**
ויש אומרים שְׁאָמַר רַב נַחֲמָנִי: מְצִינוּ רֵאִייה מִן
הַתּוֹרָה וּמִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַקְּטוּבִים: שְׁבִדְרָה

שְׁמַעְתִּיהָ - שהלכותיו מחודדות? **אָמַר לִיה** - לו: **מִשׁוֹם דָּאָמַר מִיְלִי דְעֵלְמָא וְלֹא תוֹרָה** - מה יש לי ללכת אליו? שכאשר אני הולך אליו מלמד הוא אותי מוסר ודרך ארץ, שאינם דברי תורה. **אָמַר לִיה** - לו: **הוּא עֹסֵק בְּחִי דְבְּרִיאתָא וְאַתָּה אֲמַרְתָּ מִלִּי דְעֵלְמָא?** הוא עוסק בחיי הבריות, ולא כפי שאתה אומר: בסתם דברים! **כָּל שֶׁפֶן זֵיל לְנִתְיָה** - לכן עליך ללכת אליו וללמוד אצלו.

עַל כֵּן, כָּל הָרוֹצֵה לְהִיּוֹת שְׁלָם בְּמִדּוֹתָיו, וּבְרִיא - בגופו ובנפשו **לְעֹבֹדַת בּוֹרְאֹ, וּמִרְצָה לָעָם** - ורצוי בעיני הבריות, **וְנָקִי מִהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּמִיִּשְׂרָאֵל, וְלִמַּד מוֹסֵר בְּדַבְּרֵי דְרַף אֶרֶץ וַיֵּאָהֵב לְכָל אָדָם, וְיוֹתֵר לְחֻבְרָיו -** ובמיוחד יאהב את חבריו בני חבורתו. **וְיֵהָא חֲבִיב לּוֹ דְּבְרֵי חֻבְרָיו בְּדַבְּרֵי עֲצָמוֹ, שְׁזָהוּ שְׂרָשׁ -** הבסיס והשורש **לְרֵב מִידוֹת הַמוֹסְרִים הַתּוֹבִים בַּתּוֹרָה מִהַמַּצּוֹת -** במצוות **הַמַּעֲשִׂיּוֹת לְאָדָם עִם חֻבְרָו -** שבין אדם לחברו, **שֶׁהֵם נִכְלָלוֹת בְּפִסְקוֹ: "לֹא תִקֵּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ, וְאֶהְיֶה לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ"** (ויקרא יט, יח). **וְדִרְשׁוּ בּוֹ -** רבותינו: **עַל דְּעֵלְךָ סִגִּי לְחֻבְרָךְ לֹא תַעֲבִיד -** כל הַשְּׁנוּאֵי עֲלֶיךָ לְחֻבְרָךְ לֹא תַעֲשֶׂה. **וְזָהוּ שְׁלֵמַד הָלַל לְגוֹי -** את אותו גוי נכרי **שֶׁבָּא אֵלָיו לְהִתְנַיֵּחַ עַל מִנַּת שְׁלֵמַד לּוֹ כָּל הַתּוֹרָה בְּרָגֶל -** על רגל אחת, **וְאָמַר לִיה פִּסְקוֹ זֶה: "וְאֶהְיֶה לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ"** (ויקרא יט, יח), **מִיִּמְרָא זֶה בְּפִרְקָא בְּמַה מְדַלִּיקִין -** מעשה זה הובא במסכת שבת (שבת לא, א): **זֶה סִפּוּר הַמַּעֲשֶׂה: מַעֲשֶׂה בְּנִכְרֵי אֶחָד שָׁבָא לִפְנֵי שְׁמַאי, אָמַר לוֹ: גִּירִינִי עַל מִנַּת שְׁתַּלְמַדְנִי כֹל הַתּוֹרָה כּוֹלָה כְּשֶׁאֲנִי עוֹמֵד עַל רֶגֶל אַחַת. דַּחְפוּ שְׁמַאי בְּאֵמַת הַבִּנְיָן שְׁבִידוֹ, שְׁהִיה שְׁמַאי בְּנָאִי בְּמַקְצֵעוֹ. בֹּא אוֹתוֹ גַּר לִפְנֵי הָלַל, גִּירוֹ וְאָמַר לוֹ: דַּעֲלָךְ סִגִּי, לְחֻבְרָךְ לֹא תַעֲבִיד, זֶהֱיִי כֹל הַתּוֹרָה כּוֹלָה, וְהִשָּׁאֵר פִּירוּשׁ הוּא, וְעַכְשֵׁיו לֶךְ וּלְמַד. וּכְתוּבָה לְמִטָּה, בְּנֵר הַעֲנָנָה** (פרק שלז, ב), **וְלֵעִיל** (פרק כט, ד). **וְיִמִּי שְׁיֵהָא -** רוצה להיות **שְׁלָם בְּדַרְכָּה אֶרֶץ וְלִמַּד בַּתּוֹרָה -** ובלימוד תורה, **יֵהָא** עליו להיות **שְׁלָם** גם **בְּמִדּוֹתָיו, וַיֵּאָהֵב אֶת הַשְּׁלֹמִים וַיְרַדֵּף אַחֲרָיו, וְיֵהָא טוֹב עִם ה' וְעִם אֲנָשִׁים, וְיֵהָא שְׁלָם בְּגוּפּוֹ וּבְמַמּוֹנוֹ -** ויהא עליו

הוּא יָדַע, וַיִּשְׂרָאֵל הוּא יָדַע, אם בְּמִקְדָּה וְאִם בְּמַעַל בָּהּ, אֵל תּוֹשִׁיעֵנו הַיּוֹם הַזֶּה" (יהושע כב, כב) - שגם ה' יודע וגם ישראל יודעים שליבנו הוא עם ה' יתברך, והם לא בנו את המזבח בשביל להעלות עליו קורבנות לעבודה זרה חלילה, אלא רק לזכר תבנית המזבח שהיה במשכן, כדי ללמד את בניהם. **מִן הַתּוֹבִים, דְּכַתְיָב: "וּמִצָּא חֵן וְשִׁכָּל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם"** (משלי ג, ד), מכאן אנו לומדים שדרכי האדם צריכים להיות בחן, הן בעיני אדם והן בעיני ה'. שאל גמליאל את רבי יוסי בר רבי, איזה פסוק מסביר טוב יותר את ההלכה, חייב אדם לצאת ידי חובתו הן כלפי הבריות והן כלפי המקום? אמר לו: "וְהִיָּיתֶם נְקִיִּים מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל", שכן ממנו מבואר, שלא די שצריך למצוא חן ושכל טוב, בעיני אלוהים ואדם, אלא שצריך גם להיזהר שלא יעלה על דעת איש לחשוך בו.

לְמַדְנוּ שְׁבָרִשׁוֹת הָאָדָם - דְּרָכּוֹ - למדנו מן האמור לעיל שהאדם בוחר לו את הדרך בה הוא רוצה ללכת, **וְשִׁחְפִּין הַקָּב"ה בְּאָדָם שְׁיֵהִיָּה נָקִי לְעֵינֵי בְנֵי אָדָם -** מכל רבב. **וְעַל כֵּן אָמְרוּ, פִּי בְּמַה שְׁמַדְבְּרִים עַל הָאָדָם אַחֲרֵי מוֹתוֹ נִכְרָ אִם הוּא בֶן הָעוֹלָם הַבָּא. וְסִמְכוּהוּ עַל פִּסְקוֹ -** ולמדו את הדבר מהפסוק: **"וְאֶזְנִיָּה תִשְׁמַעֲנָה דְּבַר מֵאֲחֵרֶיהָ"** (לֹאמַר זֶה הַדְּבָר, לְכֹן בּוֹ פִּי תִאֲמִינוּ נְקִי תִשְׁמָאִילוּ" (ישעיהו ל, כא) - ואזניך תשמענה אל דברי הנביא ההולך כאילו אחריו, **בְּדַגְרִסְיָנָא בְּמַסְכַּת שַׁבָּת, פֶּרֶק שׁוּאֵל אָדָם** (שבת קנ"ג, א): **בְּעָא מִיָּהִיָּה רַבִּי אֶלְעָזָר מִרְבָּ -** שאל רבי אלעזר את רב: **אִי זָהוּ -** מי הוא **בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא? אָמַר לִיה -** לו, כמו שאמר הכתוב: **"וְאֶזְנִיָּה תִשְׁמַעֲנָה דְּבַר מֵאֲחֵרֶיהָ"** (ישעיהו ל, כא) - שמי שהיה שלם בחייו, ההולכים אחר מיטתו אומרים זה הדרך שהלך בה הצדיק הזה לכו בדרכו. רבי חנינא אומר: כל שדעת רבותינו נוחה הימנו, סימן הוא לו שהוא בן העולם הבא, **כְּדֵאִיתָא לְעִיל, בְּחֻלְק הַלְוִיָּה לְמַתִּים -** (פרק ר"ג, ד, לפרשת ויחי).

[ה] וְגַרְסִינָא בְּסוּף פֶּרֶק הַמוֹצִיא יָיִן (שבת פב, א): **אָמַר לִיה רַב הוֹנָא לְרַבָּה בְּרִיה -** בנו: **מֵאִי טַעְמָא לֹא שְׂכִיחַת קַמִּיה דְּרַב חֲסִדָּא -** מה טעם אין אתה הולך לשמוע את רב חסדא, דְּמַתְּדַדֵּן

לשמור על טהרת גופו וממונו **בְּעוֹלָם הַזֶּה, וּבְרִיא**
לְעָבֵד - ולעבוד את **הָאֵל יִתְבָּרַךְ** בכל כוחו, **וְיִזְכֶּה**
- על ידי כך **לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא**.